
УДК 811.161.2'367.625

Євгенія Карпіловська

Інститут української мови НАН України, м. Київ

ГРАМАТИЧНІ ДИСКУСІЇ В СУЧАСНІЙ СЛАВІСТИЦІ

Глагольный вид: Грамматическое значение и контекст / Под ред. Р. Бенаккьо. — München — Berlin — Washington /D.C.: Verlag Otto Sagner, 2015. — 609 с.

Під егідою Міжнародного комітету славістів сьогодні працюють 39 комісій, члени яких зосереджують свої зусилля на вивченні окремих проблем сучасної славістики в широкому слов'янському контексті в зіставленні з неслов'янським. До порівняно молодих належить Комісія з аспектології (голова — проф. **Л. Спасов** (Македонія), створена за ініціативою відомого польського славіста проф. **С. Кароляка** під час роботи XIV Міжнародного з'їзду славістів в Охриді (Македонія, 10-16 вересня 2008 р.). Створення такої спеціалізованої Комісії за наявності Комісії з граматичного ладу слов'янських мов (голова — проф. М. Гроховський (Польща) засвідчило важливість аспектологічних досліджень для зіставно-типологічного й порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов і водночас поважні здобутки слов'янської аспектології як самостійної мовознавчої дисципліни.

За цей час відбулося вже 5 Міжнародних наукових конференцій Комісії з різних проблем вивчення слов'янського виду. Цього року у видавництві «Отто Загнер» (Мюнхен — Берлін — Вашингтон) світ побачив поважний том матеріалів під назвою «Дієслівний вид: грама-

© Є.А. КАРПІЛОВСЬКА, 2016

тичне значення і контекст» III конференції Комісії з аспектології, яка відбулася 30 вересня — 4 жовтня 2011 р. в Падуанському університеті (Італія). Том вийшов за редакцією члена Комісії, організатора конференції проф. **Р. Бенаккьо**.

Запропонована тема об'єднала 43 доповіді учених з 18 країн світу. Україну в томі представляють: **О.Л. Ачилова** і **С.О. Соколова** «*Прояв аспектуальних особливостей східнослов'янських мов при перекладі*», **Н.В. Андросюк** «*Біаспектив і контекст*», **О.Я. Титаренко** «*Семна формула і принципи функціонування видів російського дієслова в контексті*» і **В.М. Труб** «*Обмеження на варіативність видових дієслівних форм та деякі функції видового протиставлення*».

Уміщені в рецензованому томі доповіді дають уявлення про широту спектру й розмаїття проблем, над якими працюють нині слависти-аспектологи. Водночас визначення конкретної проблеми для розгляду виду, обране для дискусії, дає змогу читачеві з'ясувати спільне й відмінне у взаємодії граматичного значення виду й різноманітних контекстів функціонування слов'янських дієслівних форм.

Представлені доповіді можна передусім поділити на ті, які зосереджені на аналізі матеріалу однієї слов'янської мови, й ті, які висвітлюють певну проблему виду у зіставно-типологічному або контрастивному плані на матеріалі кількох мов. Крім того, виразно окреслюються блок доповідей, присвячених загальним проблемам статусу, походження, складу граматичної категорії дієслівного виду, його взаємодії з іншими граматичними категоріями дієслова й імен, та блок доповідей, що висвітлюють окремі дієслівні форми або окремі видові значення й специфіку їхнього побутування. Згадані вище доповіді українських учених виявили таке розмаїття способів постановки завдань вивчення слов'янського виду.

Серед загальнотеоретичних доповідей відзначимо праці **О.В. Бондарка** «*Дієслівний вид: система та середовище*», **В. Клімонова** «*Взаємодія модальності та аспектуальності в російській мові*», **О.М. Ремчукової** «*Видовий контраст як різновид граматичного контрасту*», **О.М. Чекаліної** «*Граничність/неграничність та граматичні засоби вираження аспектуальності у мові з категорією виду та без неї (на матеріалі російської і шведської мов)*», **Л. Геберт** «*Типологія дієслівного виду: як сомалійська мова пояснює слов'янські*», **М.Я. Гловінської** «*Роль прагматики у формуванні видової парності. Дієслова поєсть і попить у сучасній російській мові*», **Х.Р. Меліга** «*Буттєвість і категорія виду в російській мові*», **Л. Шольце** «*Дієслівний вид і повторюваність/хабітуальність у верхньолужицькій і чеській мовах (у порівнянні з російською мовою)*», **С. Славкової** «*Актуалізація аспектуальних значень у висловленні (на матеріалі російської і болгарської мов)*».

У рецензованому томі, втім, переважають доповіді, присвячені окремим різновидам слов'янського виду, а широта їхньої тематики доводить інтенсивний розвиток аспектології як самостійної галузі сучасних

граматичних досліджень. Серед доповідей цього блоку виділимо розвідки, присвячені окремим розрядам дієслів: **Ю.Д. Апресян** «Дієслово *видеть*: лексикографічний опис», **П.М. Бертинетто, А. Ленговська** «Града́тивні дієслова: контрастивний російсько-англійський аналіз», **В.І. Гаврилова** «Про обсяг поняття «декаузативне дієслово». Зворотні дієслова-присудки доконаного виду пасивного стану в російській мові», **О.В. Падучева** «Модальний інкремент у семантиці заперечного імперфектива», **О.Е. Пчелінцева** «Аспектуальна характеристика віддієслівних імен дії в російській, українській та польській мовах», **Л. Спасов** «Вид дієслів із суфіксами *-ира/-изира* в сучасній македонській літературній мові», **І.Б. Шатуновський** «Дієслова думки і вид», **О.В. Урисон** «Переважаючі актуальні дієслова в російській мові» та ін.

Інший потужний цикл у межах блоку доповідей з конкретних проблем сучасної слов'янської аспектології складають дослідження різних видів видових значень дієслова. До таких належать розвідки: **А. Барентсен, Р. Геніс, М. ван Дейкерен-Грабова, Я. Калсбеєк, Р. Лучич** «Упошуках подібності й відмінностей між російською, польською, чеською та сербохорватською мовами при виборі виду у випадках обмеженої кратності», **Р. Бенакьо, М. Піла** «Дієслівний вид у контекстах необмеженої кратності в словенській мові у зіставленні з російською», **В.С. Храковский** «Часткові значення дієслів НДВ або контекстно-зумовлені аспектуальні значення висловлення з дієсловом НДВ у російській мові», **О.В. Петрухіна** «Вид у граматичному контексті пасива (на матеріалі російської та чеської мов)», **Х. Томмола** «Перфектне значення: Значення виду і контекст», **Д. Войводич** «Слов'янський презент-футурум доконаного виду у заперечно-питальному контексті» та ін.

Презентований том граматичних студій окреслює широкий спектр проблем вивчення сучасного слов'янського виду, гіпотез, підходів і способів їхнього опрацювання в різних напрямках і національних традиціях сучасної світової славістики. Сама запропонована тема конференції виявила актуальність і перспективність вивчення категорії виду у пов'язанні системи мови з текстом, ширше, з картиною світу у свідомості носіїв мови. Таке широке тло для аспектологічних досліджень О.В. Бондарко у вже згаданій вище доповіді позначив терміном *середовище* (рос. *среда*), подавши таке його тлумачення: «Середовище по відношенню до тієї чи тієї мовної одиниці, категорії або угруповання, трактованих як вихідна система або її компонент, становить комплекс мовних (у деяких випадках також і позамовних) елементів, що складають оточення цієї системи, яке може впливати на її структуру та на реалізацію пов'язаних з нею значень і функцій» (с.117). З поняттям середовища функціонування мовної одиниці, зокрема дієслова з певним видовим значенням, взаємодіє і принцип інтегральності опису мови, який уже давно і переконливо обстоює в своїх працях Ю.Д. Апресян. Тезу про взаємодію граматики й словника в інтегральній моделі мови проводить він і у доповіді, уміщеній в рецензованому томі. «Одиницю

граматики, — зауважує Ю.Д. Апресян, — становить правило, а одиницю словника — лексема. Принцип інтегральності вимагає, щоб множина правил і множина словникових статей лексем були узгоджені одна з одною за типами лінгвістичної інформації і за формальними способами її запису. Лише за цієї умови вони зможуть взаємодіяти одна з одною так, щоб лінгвістичний опис у цілому «вичерпував знання даної мови» (с. 35).

Безперечно, що ближче і детальніше знайомство з матеріалами тому «Дієслівний вид: Граматичне значення і контекст» збагатить українських граматистів новим фактичним матеріалом і ідеями, дасть їм можливість побачити проблеми вивчення граматичного ладу української мови, зокрема категорії виду, в загальнослов'янському і загальносвіттовому контексті.

Статтю отримано 08.12.2015

Ievgeniia Karpilovska

Institute of the Ukrainian language of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

GRAMMATICAL DISCUSSIONS IN THE MODERN SLAVISTICS

Review on: Verbal Aspect: Grammatical Meaning and Context / Ed. by R. Benacchio. — München — Berlin — Washington / D.C.: Verlag Otto Sagner, 2015. — 609 p.

The problems of the Slavic verb aspect are the object of discussion in this annotation. The importance of comparative wide analysis of this language category with the relation to other categories and language processes are determined.

Мовна мозаїка

СТАЛАСЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНА ПРИГОДА, АБО ДТП

Газети або радіо майже щодня повідомляють про надзвичайну дорожньо-транспортну пригоду, яку називають аббревіатурою *ДТП*. Залежні від цієї аббревіатури прикметники (займенники) та поєднувані з нею дієслова у формі минулого часу свідчать про зарахування її до середнього роду, пор.: *Чоловік... став випадковим свідком цього ДТП* (Україна молода, 13—14 січня 2016); *Резонансне ДТП сталося в Києві біля кафе...* (Українське радіо). Проте в українській мові аббревіатура *ДТП* не може мати граматичного значення середнього роду, бо в розгорнутій назві, співвідносній з нею, стрижневе слово *пригода* є іменником жіночого роду, пор.: *дорожньо-транспортна пригода*. У російській мові ця аббревіатура середнього роду, якого надав їй стрижневий іменник *происшествие* розгорнутої назви *дорожно-транспортное происшествие*. Очевидно, під її впливом українську аббревіатуру *ДТП* і вживають зі значенням середнього роду. Можливо, такого значення вона набула як буквена аббревіатура, наприкінці якої вимовляють *е*, пор.: *ДеТеПе*.

Зважаючи на те, що граматичний рід аббревіатур визначають переважно за родовою належністю стрижневого слова їхніх розгорнутих назв, аббревіатурі *ДТП* треба надати граматичного значення жіночого роду. Відповідно рекомендуємо вживати: *Ця дорожньо-транспортна пригода сталася опівночі* і *Ця ДТП сталася опівночі*; *Причини нічної дорожньо-транспортної пригоди з'ясовують* і *Причини нічної ДТП з'ясовують*.

Катерина Городенська